

УДК 81'25'37:003.074(045)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-2-22>**Оксана ЛЕВЧУК,***orcid.org/0000-0001-8352-1597*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри англійської мови та методики їх навчання

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

(Умань, Черкаська область, Україна) *oponomarova@ukr.net*

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТІВ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СТИЛЮ

У статті представлено результати комплексного лінгвостилістичного вивчення англійських текстів офіційно-ділового стилю на лексико-семантичному рівні, а також у лексикографічній, когнітивній та функціональній площинах опису. У роботі розглянуто поняття офіційно-ділового стилю мовлення, його специфіку та визначено специфічні риси офіційно-ділового дискурсу англійської й української мов. Виокремлено пласт лексики, якою послуговуються для укладання текстів офіційно-ділового стилю; досліджено особливості семантики термінологічних лексем і словосполучень, проаналізовано специфіку документів, таких як контракти, договори, сертифікати, протоколи; встановлено характерні особливості їх перекладу. Вивчення лексичного складу текстів офіційно-ділового стилю дозволило виявити такі лексичні шари як: загальноживана лексика, економічна, юридична, митна термінологія, абрєвіатури та скорочення, номенклатурна лексика та кліше. Встановлено, що балансування лексичних пластів залежить від жанрової приналежності документа. Особливу увагу зосереджено на абрєвіатурах та скороченнях, які відіграють важливу роль у формуванні стислої подачі даних в офіційно-діловому форматі та представлені трьома групами: текстові, термінологічні та технічні. Доведено, що синхронне вживання сталих словосполучень та кліше є одним із специфічних та ефективних засобів спрощення презентації інформації в документах, який полегшує обробку тексту реципієнтом. Проаналізовано принципи, прийоми та загально-стилістичні модифікації, які доцільно використовувати під час перекладу текстів офіційно-ділового стилю, та які спрямовані на заміну англійських лексичних засобів відповідними українськими комунікативно рівноцінними еквівалентами, що зrealізують нормативність українського ділового тексту. Виявлено декілька видів лексичних трансформацій, що застосовуються у перекладі текстів досліджуваного стилю, зокрема: транскодування, калькування, конкретизацію, генералізацію.

Ключові слова: офіційно-діловий стиль, англійські документи, термінологія, абрєвіатури, кліше, лексичні трансформації.

Oksana LEVCHUK,*orcid.org/0000-0001-8352-1597*

Ph. D. in Philology, Associate Professor,

Associate Professor at the English and Methods of its Teaching Department

Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

(Uman, Cherkasy region, Ukraine) *oponomarova@ukr.net*

LEXICAL AND GRAMMATICAL FEATURES OF THE OFFICIAL BUSINESS TEXTS TRANSLATION

The article presents the results of a complex linguistic stylistic study of English official business texts at the lexical semantic level, as well as in the lexicographic, cognitive and functional perspectives. The paper examines the notion of official business speech style, its specifics, and it identifies the specific features of official business discourse in English and Ukrainian. The author has determined the layer of vocabulary, which is used to compose texts in an official business style. The peculiarities of the terminological lexemes and phrases semantics were revealed; the specifics of documents, such as contracts, agreements, certificates, protocols, were analyzed; characteristic features of their translation were established. The study of the lexical structure of the official business texts made it possible to reveal such lexical layers as general vocabulary, economic, legal, customs terminology, abbreviations and contractions, nomenclature vocabulary and clichés. It is established that the variation of lexical layers depends on the genre of the document. Special attention is focused on abbreviations and contractions, which play an important role in the formation of a concise data presentation in an official business format; they are represented by three groups: textual, terminological and technical ones. It has been proven that the constant usage of set phrases and clichés is one of the specific and effective means of simplifying the information presentation in documents, which facilitates text processing by the recipient. The paper analyses the principles, techniques, and general stylistic modifications that are appropriate to use when translating official business

texts, and which are aimed at replacing English lexical means with corresponding Ukrainian communicatively relevant equivalents that implement the normative nature of the Ukrainian business text. Several types of lexical transformations used in the translation of texts of the style under analysis have been identified, i.e.: transcoding, tracing, concretization, and generalization.

Key words: *official business style, English documents, terminology, abbreviations, clichés, lexical transformations.*

Постановка проблеми. У сучасному світі постійно збільшується інтенсивність міжнародних контактів, спрямованих на співпрацю, а також обмін знаннями та досвідом. Під їх впливом модифікується офіційно-діловий стиль мовлення, який забезпечує функціонування дипломатичної, управлінської діяльності, законодавства, політики та багатьох інших сфер людської діяльності. Необхідність використання значної кількості інформації, потреба її передачі в письмовому вигляді, а відтак швидкому оформленні та обробці, призводить до появи нових форм офіційно-ділових текстів, які мають на меті уніфікацію, відхід від індивідуальних форматів та спрямування на прискорення темпу роботи ділової людини. Актуальність цієї розвідки обумовлюється також спрямуванням сучасних лінгвістичних досліджень на вияв взаємозв'язку між семантичними, структурними та функціональними особливостями текстів офіційно-ділового стилю, а також розкриття їх лінгвокультурологічного підґрунтя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лінгвістичним особливостям міжнародних документів присвятили свої праці А. Д. Белова, М. С. Власенко, З. О. Гетьман, І. М. Дрига, В. І. Євінтов, В. В. Калюжна, А. О. Мінченко, А. В. Мазур, С. Є. Максимов та інші, які трактують окремі аспекти цього типу текстів. Актуальним постає комплексний аналіз текстів офіційно-ділового стилю, зокрема договорів, контрактів, сертифікатів, протоколів тощо. Укладання переліку специфічних лексичних та фразеологічних одиниць, вивчення особливостей дискурсу цих документів дозволить глибше зрозуміти їх роль у підмові дипломатичної комунікації, що важливо для теорії інтерпретації і герменевтики, а також для практичних потреб укладання, реферування та перекладу текстів цієї категорії.

Мета статті. Метою цієї розвідки є визначення лексико-семантичних особливостей текстів офіційно-ділового стилю та прийомів їх перекладу з англійської мови на українську.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) розглянути поняття офіційно-ділового стилю мовлення та його специфіку; 2) визначити особливості офіційно-ділового дискурсу англійської та української мов; 3) виокремити пласт лексики, якою послуговуються для укладання текстів

офіційно-ділового стилю; 4) проаналізувати принципи, прийоми та лексичні трансформації при перекладі англійської документації різних типів та жанрів.

Виклад основного матеріалу. Серед функціональних різновидів будь-якої сучасної літературної мови офіційно-діловому стилю належить загальносуспільна роль, оскільки він забезпечує потреби в документальному оформленні всіх сфер людського життя.

Поняття офіційно-ділового стилю тлумачать як «функціональний різновид літературної мови, що задовольняє потреби суспільства в офіційній сфері спілкування (в документальному оформленні різних актів державного, громадського, політичного, економічного життя, ділових стосунків між державами, організаціями тощо)» (Кравець, 2022). Офіційно-діловий стиль – це мова державних законів, указів, статутів, постанов, наказів, резолюцій, розпоряджень, договорів, контрактів, довідок, заяв та інших документів, основним призначенням яких є повідомлення, доведення до відома громадян, установ, організацій нормативно-правових актів. Цей різновид літературної мови в українській лінгвістиці має різні термінологічні позначення, серед яких: офіційно-діловий стиль (С. С. Єрмоленко, Л. І. Мацько, В. І. Перебийніс), канцелярський діловий стиль (Ю. І. Ковалів), офіційно-ділова мова або діловий стиль (А. Ф. Марахова, М. М. Пилинський), ділова мова (Л. В. Ажнюк, М. А. Жовтобрюх), мова (стиль) ділових паперів (А. Ф. Марахова, М. М. Пешак, Л. О. Пустовіт), мова ділового спілкування (А. П. Коваль).

Текстам офіційно-ділового стилю властиві певні специфічні риси, які необхідно враховувати під час перекладу. Так, для ділової документації характерні консерватизм, традиційність вираження, точні та лаконічні формулювання, стилістично-нейтральний фон, безособові лексичні конструкції тощо.

Вивчаючи природу офіційно-ділового стилю, З. О. Мацюк та Н. І. Станкевич, акцентують увагу на таких його основних екстралінгвістичних ознаках у плані змісту:

– офіційний характер, що передбачає регламентування змісту інформаційних зв'язків між учасниками ділового спілкування чинними правовими нормами;

– адресність, тобто незалежно від того, хто є безпосереднім відправником ділової інформації і кому вона адресована, офіційний автор та адресат документа завжди відомий, здебільшого ним є організація;

– повторюваність дій і ситуацій, що призводить до регулярності використання однакових мовних засобів;

– тематична обмеженість кола завдань, що виконує організація;

– документальність (кожний офіційний папір мусить мати характер документа) тощо (Мацюк, 2005: 49–50).

Окрім означених ознак, специфічною рисою офіційно-ділового стилю є висока стандартизація тексту, яка закріплена державними стандартами. Стандартизація форми ділових паперів зумовлена тим, що документи різного призначення стосуються типових, чітко визначених комунікативних ситуацій.

Як зазначають А. П. Загнітко та І. Г. Данилюк, великий обсяг потоку документів між установами й організаціями, швидкість їх опрацювання унеможливує вкраплення у стиль офіційно-ділового спілкування індивідуально-авторських елементів (Загнітко, 2006: 27). Як результат, цей функціональний різновид мови позбавлений образності та емоційності, що висуває суворі вимоги до вживання слів у ділових паперах. Відтак, виправданим є використання нейтральної лексики в прямому безпосередньому значенні.

Лексичні особливості текстів офіційно-ділового стилю досить специфічні. Розглянемо основні з них на прикладі відібраного матеріалу дослідження.

Насамперед, необхідно відзначити використання термінів і професіоналізмів відповідно до тематики і змісту документа. Проаналізовані тексти офіційно-ділового стилю засвідчили використання таких термінів:

1) економічна термінологія: *invoice* «інвойс», *current rate* «поточний курс», *monetary instruments* «грошові інструменти», *commercial merchandise* «комерційні товари», *in cash* «готівкою», *personal or cashier's checks, stocks and bonds* «особисті або касові чеки, акції та облигації», *travellers checks* «дорожні чеки», *payment orders* «платіжні доручення», *retail value* «роздрібна вартість», *promissory notes* «векселі»;

2) юридична термінологія: *legal* «законний», *illegal importation* «незаконне ввезення», *civil penalties and / or criminal prosecution* «адміністративні санкції та / або кримінальне покарання»;

3) митна термінологія: *customs form* «митна форма», *declaration* «декларація», *duty-free*

exemption «звільнення від сплати мита», *border protection* «охорона кордону», *tax or customs disposition* «податкове чи митне розпорядження», *customs personnel* «персонал митниці» тощо.

Термінологія має бути однаковою, тобто одне і те ж англійське слово має однаково перекладатися на українську у межах усього документа, не допускаючи синонімічну заміну, адже це може спотворити зміст повідомлення.

Маючи справу з абрєвіатурами та скороченнями, необхідно враховувати, що переклад залежить від їх типу. Лінгвісти виокремлюють: 1) ініціалізм (послідовність початкових літер): *HR (Human Resources)*; *IMF (the International Monetary Fund)*; 2) акроніми (послідовність звуків, позначених початковими літерами, які читаються як звичайне слово): *ASAP (as soon as possible)*; *NASA (National Aeronautics and Space Administration)*; 3) фонологічні абрєвіації (в яких семантика об'єкта, чия назва скорочується, закладена у самій формі): *GR8 (great)*; *CU (see you)* (Люта, 2015).

Аналіз матеріалу дослідження демонструє використання абрєвіатур *CC* та *BCC* у проаналізованих текстах. Перша з них позначає «копію», друга – «приховану копію». Значення цих абрєвіатур походить з часів використання копіювального паперу для створення копій документів шляхом нанесення пігменту на додатковий аркуш паперу під ним при натисканні. «Приховані копії» – це дублікати, які надсилають одержувачу, не повідомляючи, що це копії (Merriam-Webster's, 2000). Нині їх можна побачити в електронних листах, коли відправники хочуть надіслати повідомлення кільком одержувачам, афішуючи або приховуючи факт копіювання.

Аналіз представлених в англійських документах скорочень дозволяє констатувати приналежність до трьох типів:

1) текстових, які представляють адміністративно-управлінські скорочення, тобто стандартні офіційно-ділові утворення вторинної номінації, напр.: *Apr. – April, Sept. – September, No. – number, pcs – pieces, St. – street*;

2) термінологічних, що формулюють скорочену форму багатокomпонентних термінологічних понять, напр.: *U.S. Customs and Border Protection, CBP form, U.S. or foreign equivalent, CBP officers*;

3) технічних, які у скороченому вигляді відображають різноманітні зашифровані характеристики вантажу, номенклатурні номери товарів, напр.: *GB14536.1-1998, LC#: MD108308NS00121* тощо.

Аналіз англomовних текстів офіційно-ділового стилю засвідчив, що в договорах і контрак-

тах часто наявні найменування людей за ознакою, обумовлені будь-якою дією або відношенням: *buyer* «покупець», *seller* «продавець», *director* «директор», *officer* «чиновник», *employee* «співробітник», *lawyer* «юрист», *accountant* «бухгалтер», *auditor* «аудитор».

Відмінною характеристикою англомовних текстів офіційно-ділового стилю є часте використання сталих виразів або кліше. Приміром, в контрактах досить часто обговорюються грошові відносини сторін, зокрема платежі, витрати, компенсації тощо. Цю функцію в проаналізованих контрактах виконують такі кліше:

– *to indemnify against loss* «гарантувати відшкодування збитків», напр.:

In return for a premium, the underwriter agrees to indemnify the insured against losses covered by the insurance (Cambridge).

В обмін на премію андеррайтер погоджується відшкодувати страхувальнику збитки, покриті страхуванням;

– *payment in the amount of* «платіж в розмірі», напр.:

The first payment in the amount of 5.7 billion euros will be provided in February to the needs of the debt service (British National Corpus).

Перший платіж у розмірі 5,7 млрд євро буде надано в лютому на потреби обслуговування боргу;

– *to the amount of* «на суму», напр.:

The Platform is being funded by the European Union to the amount of EUR 1.8 million and is implemented by IBF International Consulting (British National Corpus).

Платформа фінансується Європейським Союзом у розмірі 1,8 млн євро та реалізується міжнародною консалтинговою компанією IBF.

Під час аналізу текстів офіційно-ділового стилю були виділені групи стандартних виразів, що слугують для позначення часових меж, серед яких:

– *as at the date* «станом на певну дату», напр.:

Any opinions, forecasts or estimates herein constitute a judgement as at the date of this report (British National Corpus).

Будь-які думки, прогнози чи оцінки, викладені тут, є судженнями станом на дату цього звіту;

– *at the latest* «не пізніше; не менше, ніж за», напр.:

The agreement will remove virtually all tariffs between the two parties at the latest in five years (British National Corpus).

Угода скасує практично всі тарифи між двома сторонами не пізніше ніж через п'ять років;

– *not less than, not earlier than* «не раніше, ніж», напр.:

And the final result is obtained not earlier than two months later (British National Corpus).

А остаточний результат виходить не раніше, ніж через два місяці.

Зобов'язання, права і обов'язки сторін зазначаються у документах за допомогою таких кліше та стандартних виразів: *to have the right* «мати право»; *to assign one's rights* «передавати свої права»; *to perform / fulfil obligations* «виконувати зобов'язання»; *to undertake an obligation* «брати на себе зобов'язання»; *to release from obligations* «звільняти від зобов'язань» тощо.

Частотне використання кліше в текстах офіційно-ділового стилю зумовлене необхідністю швидко обмінюватися інформацією, інколи в умовах обмеженого часу. Крім того, мовні формули є юридично значущими компонентами тексту, без яких документ не володіє достатньою юридичною силою.

Під час перекладу тексти офіційно-ділового стилю зазнають загально-стилістичних модифікацій, спрямованих на заміну англійських лексичних засобів відповідними українськими комунікативно рівноцінними еквівалентами, що зреалізують нормативність українського ділового тексту. Такі модифікації охоплюють: 1) експлікацію імпліцитності лексичних засобів англійської мови при перекладі на українську; 2) лексичну уніфікацію еквівалентів в англо-українському перекладі; 3) термінологізацію англійської мови при перекладі на українську; 4) деінтернаціоналізацію англійської лексики в офіційно-ділових текстах при перекладі на українську мову; 5) нейтралізацію стилістично-забарвлених лексичних засобів (Амеліна, 2013).

У процесі відтворення англомовного офіційно-ділового тексту засобами української мови перекладацькі трансформації виступають як методи перекладу, за допомогою яких перекладач зміщує стилістичні акценти, нейтралізуючи або, навпаки, фактично реалізуючи різні відтінки значення, або пристосовуючи мову перекладу до стилістичних норм, прийнятих у вихідній мові (Лобода, 2019).

Під «лексичними трансформаціями» розуміють «різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу при перекладі, що мають на меті адекватну передачу їхніх стилістичних, семантичних та прагматичних рис із врахуванням норм мовленнєвих традицій культури мови перекладу» (Карабан, 2002: 300). Матеріал дослідження дозволив виявити декілька видів лексичних трансформацій, зокрема: трансформування (*Delta – Дельта*),

калькування (*to thumb their noses – втерти носа*), конкретизацію (*serve as an early warning system – попередити*), генералізацію (*NHS – Національна служба охорони здоров'я*).

Висновки. Проведений різнобічний аналіз англійських текстів офіційно-ділового стилю з метою виявлення лексико-семантичних особливостей їх перекладу українською мовою дозволив зробити такі висновки:

1. Тексти офіційно-ділового стилю демонструють різноманітні жанри. Динамічний характер цієї системи обумовлений постійною появою все нових напрямків ділової діяльності людини, що ускладнює класифікацію офіційно-ділових текстів.

2. Лексика офіційно-ділової документації представлена кількома рядами слів, балансування яких залежить від жанрової приналежності документа. Особливу роль у формуванні стислої подачі даних в офіційно-діловому форматі відіграють аббревіатури та скорочення, які представлені трьома групами: текстові, термінологічні та технічні.

3. Матеріал дослідження дозволяє констатувати, що синхронне вживання сталих словосполучень та кліше є одним із специфічних та ефективних засобів спрощення подачі інформації в документах, який полегшує обробку тексту реципієнтом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна С. М., Монашненко А. М., Проценко Н. В. Лексико-граматичні проблеми перекладу науково-технічної літератури. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Філологічні науки. 2013. Вип. 186 (2). С. 130–134.
2. Загнітко А. П., Данилюк І. Г. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування. Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 480 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2002. 564 с.
4. Кравець Л. В., Мацько Л. І. Офіційно-діловий стиль. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-77272>
5. Лобода В. А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019. № 43. Том 4. С. 72–74.
6. Люта А. А. Словотворчі моделі англійських скорочень та аббревіатур. *Вісник Дніпропетровського університету*. Серія «Мовознавство». 2015. Вип. 21 (3). С. 79–83.
7. Мацько З. О., Станкевич Н. І. Українська мова професійного спілкування: навчальний посібник. Київ: Каравела, 2005. 352 с.
8. British National Corpus. BNC XML Edition, 2007. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
9. Cambridge Dictionary. Cambridge University Press & Assessment, 2023. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
10. Merriam-Webster's collegiate dictionary. Ed. 10. Springfield: Merriam-Webster, 2000. 1557 p. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hot%20air>

REFERENCES

1. Amelina S. M., Monashnenko A. M., Protsenko N. V. (2013). Leksyko-hramatychni problemy perekladu naukovotekhnichnoi literatury [Lexical and grammatical problems of scientific and technical literature translation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Filolohichni nauky*. – Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Philological Sciences, 186 (2). 130–134 [in Ukrainian].
2. Zahnitko A. P., Danyliuk I. H. (2006). Ukrainiske dilove movlennia: profesiine i neprofitiine spilkuvannia [The Ukrainian business language: professional and non-professional communication]. Donetsk: TOV VKF "BAO". 480 p. [in Ukrainian].
3. Karaban V. I. (2002). Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and stylistic problems]. Vinnytsia: Nova knyha. 564 p. [in Ukrainian].
4. Kravets L. V., Matsko L. I. (2022). Ofitsiino-dilovyi styl [Official business style]. *Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]*. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian]. URL: <https://esu.com.ua/article-77272>
5. Loboda V. A. (2019). Perekladatski transformatsii: definityvnyi kharakter ta problema klasyfikatsii [Translational transformations: definitive nature and the problem of classification]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Filolohiia*. – Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Philology, 43. Vol. 4. 72–74 [in Ukrainian].
6. Liuta A. A. (2015). Slovotvorchi modeli anhliiskyykh skorochen ta abreviatur [Word-forming models of English contractions and abbreviations]. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. Movoznavstvo*. – Bulletin of Dnipropetrovsk University. Linguistics, 21 (3). 79–83 [in Ukrainian].

7. Matsiuk Z. O., Stankevych N. I. (2005). *Ukrainska mova profesiinoho spilkuvannia: navchalnyi posibnyk* [The Ukrainian language of professional communication: study guide]. Kyiv: Karavela. 352 p. [in Ukrainian].
8. British National Corpus (2007). BNC XML Edition. URL: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>
9. Cambridge Dictionary (2023). Cambridge University Press & Assessment. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
10. Merriam-Webster's collegiate dictionary (2000). Ed. 10. Springfield: Merriam-Webster. 1557 p. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/hot%20air>